

Crònica

Miasmes: dels llocs sans i els llocs malalts

El passat 16 de gener de 2020 a la Sala d'Actes de l'Hospital d'Olot hi sonava la cançó "Una altra manera de viure", de Joan Dausà mentre es reproduïa, en les pantalles de la sala, un vídeo d'accidents i desgràcies ambientals.

S'hi va celebrar la primera sessió del cicle "Miasmes del segle XXI: de la topografia mèdica a la salut ambiental". Aquest cicle, des d'una perspectiva històrica de la salut ambiental, pretén comprendre la construcció de la salut ambiental tal com l'entendem, la seva aparició com a disciplina i la relació amb els paradigmes científics existents a partir del diàleg entre el passat (protagonitzat pels naturalistes prèvia descoberta de la bacteriologia) i el present (caracteritzat per l'evolució paral·lela entre la preocupació per l'entorn/medi ambient i els conceptes o paradigmes científics/mèdics del segle XX i del segle XXI). A més, a partir d'un marc teòric que inclou conceptes provinents de la filosofia i la història de la ciència, s'hi vol abordar la transició entre les topografies mèdiques del segle XIX i els actuals estudis de salut mediambiental proposant reflexions epistemològiques del canvi de paradigma científic que aquesta transició porta implícita.

En aquesta primera sessió el tema principal discutit va ser: Existeixen alguns llocs més sans que altres? A partir d'aquesta qüestió inicial, es va fer una breu introducció epistemològica de conceptes històrics de salut per abandonar el possible canvi de paradigma en la salut ambiental. A més, des de l'exploració històrica dels "mals aires", es va fer una aproximació a l'evolució del concepte de malaltia al llarg de la història fins a l'actual tendència de considerar la influència dels espais i paisatges en la salut, revalorant el concepte de "miasma".

El primer ponent en intervenir va ser Joel Piqué, farmacèutic, doctor en Història de la Ciència per la UAB i director de l'Observatori d'Humanitats en Medicina de la FHOCC i UVIC. "L'entorn torna a estar de moda". Aquesta va ser la frase amb la qual va obrir la seva anàlisi. Existeix una preocupació general per part de la ciutadania i mitjans de comunicació en l'àmbit institucional. De fet, moltes de les notícies que es consumeixen tracten aquest tema ja que el 80% de la nostra salut és l'entorn social i no el nostre el sistema sanitari. En va destacar així la importància de l'art i l'estudi d'humanitats en la ciència i medicina per comprendre el seu valor humà.

Ens trobem davant d'un canvi de paradigma (conjunt de teories el nucli del qual s'accepta sense qüestionar la base i que subministra la base i model per resoldre problemes i avançar en el coneixement) en la salut. Quina és la relació salut i malaltia?

Com entenem aquest canvi de paradigma? Quin és la relació, des d'una perspectiva històrica, entre salut i malaltia? Per endinsar-nos en el discurs, Joel Piqué ens introdueix el següent llibre: "Primavera silenciosa" de R.L. Carson (1962), un llibre que advertia dels efectes perjudicials dels pesticides en el medi ambient, especialment en els ocells. En l'època, va ser molt criticat pel què deia, fins i tot els detractors el consideraven de gènere fantàstic, i sobretot, perquè ho deia una dona.

Tanmateix, s'ha convertit en un llibre molt important en la història ja que introdueix l'ecologisme i la consciència ecològica.

Figura 1. Primavera silenciosa de Rachel L.Carson.

El primer element a tenir en compte en aquest anàlisi és el concepte “Miasma” (taca negra, pes), un concepte que relaciona salut i ambient. Tot i que, antigament, no era considerat un concepte mèdic. Quina és la seva història contextualitzada en aquests canvis de paradigmes?

Durant el segle VI aC, a Grècia, on regnava la medicina clàssica i la racionalitat, es començà a relacionar l'entorn i la salut, el concepte de miasma utilitzat en les tragèdies gregues es va incloure en el vocabulari mèdic i es va traduir en malaltia que es transmet per l'aire. Al llarg dels segles aquest concepte de miasma es va anar resignificant en funció del context històric: des de Gal·lè, fins a la teoria contagiosa de Fracastoro durant els segles XV-XVI, i acabant amb la teoria miasmàtica de Sydenham el segle XVII. En aquest procés, es passa de la malaltia individual a la col·lectiva i comencen a sorgir moviments mèdics que advoquen per la higiene (higienistes). Durant el segle XIX, es consolida la teòrica bacteriològica, el llenguatge mèdic abandona el concepte de miasma i predomina la infecció.

Tornant al fil conductor inicial, actualment, ens trobem en un canvi de paradigma, on les epidèmies no només seran de microorganismes i on comencen a sorgir noves idees sobre com organitzar-nos i gestionar-nos. Té sentit, més que mai, recuperar el Miasma per explicar el comportament dels tòxics ambientals?

Fotografia 1. Joel Piqué durant la seva part de la xerrada.

És el torn de paraula de Laura Puigbert, tècnica de l'Observatori del Paisatge de Catalunya. En primer lloc, introdueix tres conceptes:

- Salut: estat de complet benestar físic, mental i social, i no solament l'absència d'afeccions o malalties.
- Paisatge: àrea tal com la percep la població de la que és el resultat de factors naturals i humans
- Connexió de Salut i paisatge: clau del benestar de la població

Tenint en compte aquestes definicions, doncs, és important que el paisatge quotidià estigui ben ordenat i gestionat. Abans les transformacions d'entorns rurals a entorns urbans eren lentes. No obstant, des de fa aproximadament 60 anys, les transformacions s'han accelerat, el que ha provocat una pèrdua de frontera entre el camp i la ciutat, una pèrdua de paisatges agraris i l'homogeneïtzació dels paisatges amb la seva conseqüent pèrdua d'identitat i aparició de paisatges desendreçats/contaminats. Això fa que augmenti el nombre de malalties i problemes mèdics. Tanmateix, en les darreres dècades, ha començat a créixer la sensibilitat davant d'aquest problema com la sensibilització per augmentar el nombre de parcs verds, que disminueixen la soledat i també la reducció de l'ús dels cotxes.

Per últim, la Sra. Puigbert va afirmar que els paisatges que ajuden a millorar la nostra salut són els paisatges naturals i verds. Però, quins són els reptes davant d'aquesta afirmació? Hi va destacar la importància i necessitat d'equips interdisciplinaris que treballin conjuntament de manera pausada i amb qualitat, d'espais verds i la implicació de la població local perquè els paisatges generin aquest benestar.

Fotografia 2. Laura Puigbert durant la seva part de la xerrada.

Per acabar, ens vam endinsar en un diàleg estructurat on el públic va intervenir amb diferents preguntes.

Heu pensat mai en com es presenten els espais sans i malalts en les diferents pel·lícules? Quina és la idea de miasma en el nostre imaginari col·lectiu? El Dr. Piqué va explicar les diferències que es poden trobar en la trilogia del Senyor dels Anells. Identifiquem i associem llocs sans amb l'aigua circulant, el sol, paisatges verds... i llocs malalts amb fums, aigua estancada, fosc...

S'adequa aquesta idea a la societat? Els dos ponents van posar l'exemple dels aiguamolls i van recordar com n'havia canviat la percepció. Un cas en concret és la platja de la platera a l'Estartit, on només es van edificar un dels tres edificis planejats per una epidèmia de colera.

Una de les altres preguntes va ser: Davant de tota aquesta situació, serien les ciutats Jardí la solució? S'ha de tenir en compte que a vegades les idees disten de la realitat. Les urbanitzacions, que en un principi, eren pensades com a espais saludables (ciutats jardí) comporten altres complicacions que poden generar certes conseqüències negatives com agafar el cotxe per desplaçar-se per anar al centre a fer qualsevol gestió, augmentant la contaminació.

També es va demanar sobre estudis de llocs saludables i hi va haver un especial interès en la Garrotxa. En Dr. Piqué va explicar que les topografies mèdiques van ajudar durant el S.XVIII-XIX. Són estudis de llocs geogràfics concrets i de les seves poblacions, que s'aborden des d'una perspectiva higiènica-sanitària i que comprenen la descripció física del punt i la de l'entorn biològic per tal de promoure mesures per prevenir les malalties que se'n puguin originar i millorar l'estat de salut dels individus. Per exemple, J. Snow, considerat el precursor de la epidemiologia, va demostrar que el colera era causat pel consum d'aigües

contaminades amb matèries fecals, al comprovar (realitzant una cartografia dels pous d'aigua) que els casos d'aquesta malaltia s'agrupaven en les zones on l'aigua estava contaminada a la ciutat de Londres (1864).

A Olot, hi existeixen 5 topografies. Per exemple, la del 1821 que va escriure Xavier Bolós Germà (1773-1844), farmacèutic historiador, propietari del Gabinet de curiositats, que encara existeix a Olot (de fet, l'únic verge en tot Europa). D'aquesta manera, en Joel Piqué va aprofitar per reivindicar la importància d'estudis de paisatges transversals (com ho eren aquestes topografies), i només estudis de paisatge/ambient seccionats. I aquests haurien de tenir influència en les polítiques de gestió i organització.

Per últim, es va qüestionar quin és el paper de la publicitat en tot aquest paradigma, del qual se'n va destacar la gran influència que pot tenir en la gent i per tant, la seva importància. De fet, són exemples la cançó i el vídeo que es reproduïen al principi.

Una altra manera de viure – Joan Dausà

La cançó de l'anunci d'Estrella Damn que parla sobre els perills imminents que els residus, sobretot els plàstics, que poden provocar en el nostre món. Ens recorda així que pot exigir una altra manera de viure, apel·lant a la nostra consciència ciutadana.

<https://www.youtube.com/watch?v=P0kQdJ8ExYA>

Per concloure, estem en un canvi de paradigma? Els ponents van fer referència al filòsof argentí Dr. Silvio Funtowicz de la Universitat de Bergen, el qual afirma que estem en un món de ciència post normal, defensant que la ciència del laboratori no és la real. A més, estan canviant a marxes forçades els sistemes de consum, d'alimentació... Així doncs, ens trobem en un canvi de paradigma global, no només de medicina ni paisatge, en el qual el canvi climàtic hi té un paper decisiu.

Fotografia 3. Diàleg amb els dos ponents.